

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon

RIIGIKOGU OTSUS
EESTI KODANIKUÜHISKONNA ARENGU
KONTSEPTSIOONI HEAKSKIITMINE

Riigikogu otsustab:
Kiita heaks juurdelisatud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon.
Riigikogu esimees Toomas Savi
Tallinnas, 12. detsembril 2002.a.

EESTI KODANIKUÜHISKONNA ARENGU KONTSEPTSIOON

EESSÕNA

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (edaspidi EKAK) on dokument, mis määratleb avaliku võimu ja kodanikualgatuse vastastikku täiendavaid rolle ning koostöömise põhimõtteid avaliku poliitika kujundamisel ja teostamisel ning Eesti kodanikuühiskonna ülesehitamisel.

Eesti rahvuse ja riigi kujunemisel on kodanikualgatusel olnud otsustav osatähtsus. Rahva omaalgatuse teke XIX sajandi teise poole seltsiliikumise näol ja selle jätkuv hoogustumine ning laienemine tegi võimalikuks eestlaskonna rahvuslike eesmärkide saavutamise, kindlustas ühtekuuluvustunnet ning sai oluliseks kogu ühiskonnaelu suunamisel. Eestlastele omane austus hariduse vastu juurdus haridusseltside traditsioonis; ühistegelikes ettevõtmistes liitus majanduslik huvi vastastikuse abivalmidusega; meie professionaalse kultuuri hälliks olid laulu- ja mänguseltsid. Olulisim on, et omaalgatuslike organisatsioonide võrgustiku näol löid eestlased endale võimalused osaleda omavalitsuste kaudu avalike asjade korraldamisel. Inimeste koostöötahet tegi võimalikuks Eesti riikluse rajamise ja selle taastamise pärast okupatsioone. Kodanikeühendused on praegugi vajalikud selleks, et kindlustada kõiki elanikke hõlmava demokraatliku protsessi jätkuvus Eestis. Meie traditsioonidele vastab arusaam, et vaba indiviid ja riik pole vastased, vaid partnerid.

EKAK väljendab avaliku võimu organite ja kodanikeühenduste koostöötahet rahva omaalgatusliku organiseerumise ja tegevuse toetamiseks. Vabatahtlike ühendusi moodustades tekib inimestel uusi võimalusi oma huvide, väärtuste ja eesmärkide väljendamiseks ja järgimiseks ning avalikuks aruteluks, nagu ka oma jooksvate eluprobleemide iseseisvaks lahendamiseks ja vastastikuseks abiks. Kodanikeühendustega arvestamine ja koostöö nendega suurendavad avaliku võimu tegevuse tulemuslikkust ja süvendavad selle õiguspärasust kodanike silmis.

EKAK põhineb arusaamal, et demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist. Otsuseid langetades peab avalik võim arvestama paljude ühiskonnaliikmete ja nende ühenduste erihuvide, väärtushoiakute ja eesmärkidega ning neid tõsiselt kaaluma ka siis, kui nende kandjad moodustavad arvilise vähemuse. Ühtlasi kinnitab ajalooline kogemus kodanike omaalgatusliku aktiivsuse positiivset mõju, mis avaldub ühiskonna isereguleeruva toimimise sujuvuses. Kodanikeühiskonna ja demokraatia kindlustamise kaudu saavad ühiskonnaliikmed

ja nende ühendused ning avalik võim töötada üheskoos Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiväärtuste: vabaduse, õigluse ja õiguse, sisemise ja välise rahu, ühiskondliku edu ja üldise kasu ning eesti rahvuse ja kultuuri kestmise nimel.

I. EESMÄRGID

EKAK sõnastab kodanikeühenduste ja avaliku võimu partnerluse alused ja raamistiku kodanikuaktiivsuse elavdamiseks ja demokraatia tugevdamiseks Eestis.

Kodanikeühenduste ja avaliku võimu koostöö eesmärkideks EKAKi raames on:

1. kodanikualgatuse ja osalusdemokraatia edendamine;
2. vabatahtliku tegevuse kui kodanikuksolemise olulise tunnuse väärtustamine;
3. kodanike majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste õiguste ja kohustuste parema tundmise ning järgimise edendamine;
4. kodanike vastutustunde arendamine oma pere, kaaskodanike, kodukoha, riigi ja maailma ees;
5. kodanikeühenduste ja avaliku võimu koostöö aluseks olevate väärtuste ja põhimõtete teadvustamine ning vastastikuste kohustuste, õiguste ja tegevusprioriteetide piiritlemine;
6. kodanikeühenduste kui demokraatia arengu vältimatu teguri toimimiseks ja tugevdamiseks soodsa keskkonna loomine;
7. kodanikualgatuse tugisüsteemi arendamine;
8. heade koostöötavate ning ametiasutuste ja kodanike ning nende ühenduste koostööd soodustavate teadmiste levitamine;
9. kodanike ja nende ühenduste laialdasem kaasamine poliitikate ja õigusaktide väljatöötamis-, teostamis- ja analüüsiprotsessi ning selleks vajalike teabekanalite ja mehhanismide arendamine;
10. ebapiisavalt esindatud või tunnustamata kodanike ja nende ühenduste erihuvide ja vajaduste tunnustamine ja arvessevõtt avaliku elu korraldamisel;
11. heategevust ja filantroopiat soodustava keskkonna loomine ning ärisektori kaasamine.

Mõiste kodanikud tähistab käesolevas dokumendis kõiki Eestis legaalselt elavaid inimesi. Kodanikeühenduste all mõistetakse käesolevas dokumendis kodanike ühinemisvabaduse realiseerimise tulemusel moodustuvaid, kasumit mittetaotlemaid eri liiki ühendusi, nagu mittetulundusühingud, sihtasutused, seltsingud jms.

Kodanikualgatuse tugisüsteemi all mõistetakse käesolevas dokumendis kodanikeühenduste ning avaliku võimu asutuste koostöös kujundatavat institutsionaalset struktuuri (võrgustikku) kodanikeühenduste kompetentsuse ja arengusuutlikkuse tagamiseks.

Kodanikuühiskonna all mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone.

II. KOOSTÖÖPÕHIMÕTTED JA VÄÄRTUSED

Kodanikeühenduste ja avaliku võimu esindajad lähtuvad oma koostöös alljärgnevaist põhimõtetest ja väärtustest.

1. Kodanikuaktiivsus

Kodanikuaktiivsus kui inimeste omaalgatuslik ja vabatahtlik osalemine ühiskonnaelus ning oma paikkonna elu küsimuste lahendamises on demokraatliku ühiskonnakorralduse oluline koostisosa. Avalik võim toetab seda soodsa õigusliku keskkonna loomisega, elanikkonna

teavitamisega oma tegevusest ning kodanike ja nende ühenduste kaasamisega otsuste kavandamisse ja teostamisse.

2. Osalus

Kodanikeühendused on ühiskonnas käibivate erinevate arusaamade ja huvide esindamise kanaleiks, mille kaudu kodanikud saavad teavet ja avaldavad arvamust kavandatavate otsuste kohta. Kui poliitiliste otsuste langetajad peavad dialoogi üldsusega ja arvestavad avalikus arutelus esitatud ettepanekuid, suureneb üldise kompetentsuse määr ja tugevneb riigi legitiimsus.

3. Austus

Kodanikualgatusel ja avalikul võimul on poliitikate kujundamisel ja teostamisel erinev, vastastikku täiendav roll. Avalik võim austab kodanike ja nende ühenduste õigust asetada endale ise eesmärged ja juhtida oma tegevust põhiseadusliku korra raames.

4. Partnerlus

Kodanikeühenduste ja avaliku võimu partnerlus võimaldab otstarbekat koostööd ning ülesannete jaotust avalike huvide paremaks järgimiseks.

5. Vastutus ja aruandmiskohustus

Avalikes huvides tegutsemine nõuab nii kodanikeühendustelt kui avaliku võimu institutsioonidelt avatust, vastutustunnet ja aruandlusvalmidust oma tegevuse ja selleks kulutatavate vahendite kasutamise kohta.

6. Kodanikualgatuse poliitiline sõltumatus

Kodanikeühendused on oma eesmärgiseadmistes, otsustes ja tegevuses seaduse piires vabad ja sõltumatud. Kodanikualgatuse toetamise korral avaliku sektori eelarvetest ja fondidest välditakse poliitilise iseloomuga piiranguid.

7. Korruptiivsuse vältimine

Avaliku võimu organite lepinguliste koostööpartnerite valikul kodanikeühenduste hulgast ja avalike teenuste osutamise ning muude ülesannete delegerimisel kodanikeühendustele välditakse korruptsiooni võimaldavaid suhteid.

8. Säästev ja tasakaalustatud areng

Kodanikeühendused ja avaliku võimu organid lähtuvad oma tegevuses ja omavahelises koostöös säästva ja tasakaalustatud arengu põhimõttest.

9. Võrdne kohtlemine

Kodanikeühendused ja avaliku võimu organid austavad kõigi kodanike ja nende ühenduste põhimõttelist võrdsust ligipääsul ühiskonnaelus osalemise võimalustele.

III. EESMÄRKIDE SAAVUTAMISE TEED

Eeltoodud eesmärkide saavutamiseks määratleb EKAK kodanikeühenduste ja avaliku võimu koostöösuhetest tulenevad põhilised kohustused ja õigused, mis seonduvad kummagi poole tunnustamise ja esindamisega, nende partnerlusega, poliitikate väljatöötamisega ning vahendite kasutamise ja aruandlusega.

1. Tunnustamine ja esindamine

Kodanikeühendused ja avalik võim:

1.1 määravad kindlaks vastastikused läbipaistvad ja ligipääsetavad suhtlemiskanalid ning teavitavad neist huvitatud gruppe ja avalikkust;

1.2 teevad kõik endast oleneva, et avalik võim saaks üldsuse ees vastutada kodanikeühendustele eraldatavate vahendite sihtotstarbelise ja tõhusa kasutamise eest, tagades vahendite jaotamisel ja kasutamisel sihipärasuse, läbipaistvuse ja aruandluse;

1.3 väldivad oma esindajate huvidekonflikti;

1.4 loovad tingimused, mis võimaldavad kodanikeühendustel nimetada oma esindajad mittepoliitilistesse avalikesse kogudesse, organitesse ja komisjonidesse, ning tunnustavad nimetatud esindajate volitusi;

1.5 tunnustavad kodanikeühenduste katusorganisatsioonide ja võrgustike rolli oma liikmete ühishuvide esindamisel, välistamata seejuures üksikute kodanikeühenduste õigust ise oma huve esindada;

1.6 tunnustavad, et ükski kodanikeühendus ega nende katusorganisatsioon ei saa suhetes avaliku võimuga esindada kogu kodanikualgatusliku sektori huve. Laialdaselt tunnustatud esinduskogud või tegevusvaldkondade katusorganisatsioonid lähtuvad oma esindusfunktsiooni täitmisel suhetes avaliku võimuga järgmistest põhimõtetest:

1.6.1 esindavad oma liikmete ja toetajate tegevusvaldkonnast tulenevaid ühishuve ning selgitavad avaliku võimu organitele, kuidas nad oma liikmes- või toetajaskonnaga konsulteerivad ning nende ees vastutavad;

1.6.2 aitavad kaasa infrastruktuuri arendamisele, mis võimaldaks ka üksikel huvigruppidel oma arvamust avaldada ja avaliku võimuni tuua;

1.6.3 edastavad oma põhjendatud arvamused avalikule võimule kokkulepitud ajakavast kinni pidades;

1.6.4 toetavad kodanikualgatusliku sektori eri osade koostööd.

2. Partnerlus

Kodanikeühendused ja avalik võim:

2.1 teevad koostööd, lähtudes avatuse, usalduse, sallivuse, paindlikkuse ja teise poole eripära tunnustamise põhimõtetest;

2.2 taotleavad omavahelises koostöös võimalikult laia isikute ringi esindatust ja kindlustavad oma esindajate piisava ettevalmistuse;

2.3 annavad koostööpartnerile tõhusaks koostööks vajalikku teavet, vajaduse korral täpsustades selle konfidentsiaalsust ning tagades teiselt poolt samasugustel tingimustel saadud teabe konfidentsiaalsuse;

2.4 lepivad ühishuvide piiritlemise algfaasist alates kokku võimalikult tõhusa ajakasutuse tingimused;

2.5 toetavad ja tutvustavad oma toetajatele, liikmetele, töötajatele, teenuste kasutajatele ja üldsusele omavahelise koostöö põhimõtteid, tegevusprioriteete ja häid koostöötavasid;

2.6 tutvustavad ja toetavad massimeediakanalite kaudu ja avalikes esinemistes omavahelist koostööd ning hoiduvad üldistavatest negatiivsetest hinnangutest.

3. Poliitikate väljatöötamine

Kodanikeühendused ja avalik võim:

3.1 teevad koostööd eri valdkondade poliitikate väljatöötamisel, elluviimisel ja hindamisel oma volitatud liikmete või esindajate kaudu nende tegevusvaldkondade ja oma pädevuse kohaselt;

- 3.2 korraldavad poliitikate kujundamiseks ja õigusaktide algamiseks vajalike arvamuste kogumist ning nende süstematiseeritud esitamist volitatud organeile kokkulepitud tähtajal ja vormis;
- 3.3 arvestavad teineteise kogemusi poliitikate kujundamisel ja õigusaktide algamisel ning konsulteerivad nende väljatöötamisel eri arvamusi esindavate kodanikeühendustega, andes neile piisavalt aega oma seisukohtade kujundamiseks;
- 3.4 hindavad eri poliitikate ja õigusaktide väljatöötamise kõikidel etappidel nende mõju ühiskonnale ja keskkonnale;
- 3.5 tõstavad oma esindajate oskust poliitikate väljatöötamises, elluviimises ja hindamises osalemiseks;
- 3.6 arvestavad vähemusrühmi puudutavate poliitikate kujundamisel neid rühmi esindavate kodanikeühenduste seisukohti ja arvamusi ning kaasavad neid aruteludesse ja õigusloomesse;
- 3.7 kujundavad ühiselt ja järgivad häid koostöötavasid poliitikate väljatöötamise, elluviimise ja hindamise korraldamiseks ning kodanikeühenduste osalemiseks õigusloomes.

4. Vahendid

Kodanikeühendused ja avalik võim:

- 4.1 kasutavad oma võimalusi mittetasustatava vabatahtliku töö võimaluste tutvustamiseks ja kodanike kaasamiseks ühiskonna ees seisvate probleemide lahendamisse vabatahtlikkuse põhimõttel;
- 4.2 kannavad hoolt, et ei takistataks kodanikeühenduste seadusega ettenähtud korras toimuvat tegevust oma majandusliku baasi tugevdamiseks, ja tunnustavad sellega seonduva äritundliku teabe konfidentsiaalsust;
- 4.3 töötavad välja ja avalikustavad kodanikualgatuse tugisüsteemi arendamiseks vajalike avalike vahendite eraldamise, nende kasutamise ja aruandluse ning kontrolli põhimõtted ja korra;
- 4.4 kasutavad oma võimalusi kodanikualgatuse toetamist ja heategevust võimaldava maksupoliitika tutvustamiseks ja arendamiseks, elavdamaks äri sektori huvi mittetulundusliku tegevuse toetamiseks;
- 4.5 töötavad välja ja avalikustavad põhimõtted ja korra avalike teenuste osutamise delegerimiseks kodanikeühendustele ning avaliku võimu asutuste ja kodanikeühenduste koostöölepete täitmise rahastamiseks;
- 4.6 kasutavad püstitatud eesmärkide saavutamiseks eraldatud vahendeid sihtotstarbeliselt, säästvalt ja tulemuslikult.

IV. EKAKi RAKENDAMINE

1. EKAKi rakendamise üldised pikaajalised prioriteedid on:

- 1.1 Kodanikuhariduse ja -aktiivsuse taseme oluline tõus ja osalusdemokraatia tugevdamine.
- 1.2 Avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlusel põhineva koostöö kultuuri juurutamine, heade koostöötavade tutvustamine ja laialdane kasutuselevõtt ning koostöövõrgustiku loomine.
- 1.3 Kodanikualgatuse tugisüsteemi toimimise tagamine.

2. EKAKi rakendamise lähima aja prioriteedid on:

- 2.1 Kodanikualgatuse sektori ning selle jätkusuutlikkuseks vajalike tingimuste kaardistamine, kodanikeühenduste klassifitseerimissüsteemi väljatöötamine ja statistika korrastamine.
- 2.2 Koostöö- ja tugistruktuuride kaardistamine, korrastamine ja tugevdamine.

- 2.3 Kodanikualgatusliku sektori eetikakoodeksi laialdane tutvustamine.
- 2.4 Kodanikualgatusega seonduvate õigusaktide läbivaatamine ja vajaduse ilmnemisel selle täiendamise kavandamine.
- 2.5 Mehhanismide väljatöötamine kodanikeühenduste esindajate kaasamiseks valdkondlike poliitikate ja õigusloome ettevalmistamisse ja elluviimisse.
- 2.6 Kodanikeühenduste avalikest eelarvetest toetamise ja sellest üldsuse teavitamise süsteemi kaardistamine, korrastamine ja täiustamine.
- 2.7 Avaliku võimu ja ühiskonna vaheliste info- ja tagasisidekanalite täiustamine.
- 2.8 Avaliku võimu asutuste ja kodanikeühenduste vaheliste koostöölepingute sõlmimise ja teostamise korra väljatöötamine.
- 2.9 Avalike teenuste pakkumise üldiste standardite ning nende osutamise kodanikeühendustele delegeerimise põhimõtete ja korra väljatöötamine.
- 2.10 Kodanikuõpetuse õppekavade ja õppematerjalide läbivaatamine ja täiustamine ning kodanikuõpetuse õpetajate täienduskoolituse korraldamine.
- 2.11 Avaliku võimu ja kodanikualgatuse koostoimimist käsitlevate meediaprogrammide käivitamine ning riigiserveris vastava alajaotuse loomine.

Kodanikeühendused ja avaliku võimu asutused kasutavad oma võimalusi EKAKi, selle põhiseisukohtade, väärtuste, põhimõtete, tegevusprioriteetide, osapoolte õiguste ja kohustuste ning heade koostöötavade laialdaseks tutvustamiseks ja propageerimiseks. Avalik võim muudab kodanikualgatusliku sektori tegevusaluste ja -põhimõtete tundmise ametnike kvalifikatsiooninõuete lahutamatuks koostisosaks.

Vabariigi Valitsuse ja kodanikeühenduste esindajad moodustavad ühiskomisjoni EKAKi rakendamise tegevuskavade ettevalmistamise, elluviimise ja täitmise hindamise süsteemi käivitamiseks.

Riigikogu korraldab EKAKi elluviimise ja kodanikuühiskonna arengu arutamiseks igal teisel aastal vastavasisulise olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu.